

УДК 332.001.76

Н.В.Балабанова

РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

У статті досліджено проблеми розвитку інноваційної діяльності у Донецькому регіоні, досвід стимулювання інноваційного процесу розвинутих країн на державному рівні.

Ключові слова: *інноваційна діяльність, державне регулювання, інноваційна активність, фінансування, стимулювання інновацій.*

Необхідність регулювання і стимулювання розвитку інноваційної діяльності як на національному, так і на регіональному рівнях, з одного боку, пов'язана із зростаючим значенням інновацій для стабілізації соціально-економічного розвитку суспільства і зміцнення національної безпеки, з іншого - зумовлена обмеженістю ринкових механізмів одержання і впровадження науково-технічних результатів.

Дослідження різних аспектів державного управління інноваційною діяльністю здійснили у своїх працях І. Ансофф, О.І. Амоша, І.В. Андел, Ю.М.Бажал, А.С.Гальчинський, В.М.Гєєць, В.М.Коллонтай, М.Х.Корецький, В.І.Кравець, О.Є.Кузьміна, В.П.Мельник, М.Мескон, А.С.Музиченко, Л.Ф.Новікова, В.В.Радченко, С.Ф.Поважний.

Впровадження у виробництво нових технологій та розробок і взагалі розвиток інноваційної сфери, як свідчить світова практика, створює основу конкурентоспроможності національної економіки.

Стан інноваційної сфери України знаходиться на досить низькому рівні не тільки відносно країн-лідерів, таких як Японія, США, Китай, країни Євросоюзу, але і у порівнянні з рівнем інноваційного розвитку країн пострадянського простору.

Розвиток інноваційної сфери країни насамперед залежить від рівня інноваційного розвитку в регіонах. Згідно з результатами комплексної оцінки інноваційного розвитку за методикою, розробленою Є.В. Хановою, проведеною за такими показниками як фінансування інноваційної діяльності, матеріально-технічна база, показники інноваційної діяльності підприємств Донецька область має середній рівень розвитку інноваційної діяльності (табл. 1).

Сьогодні в Донецькому регіоні спостерігається існування ряду негативних явищ, подолання яких дозволило б реальному секторові збільшити випуск інноваційної та високотехнологічної продукції.

Аналіз інноваційної діяльності в промисловості Донецького регіону протягом 2000-2011 рр. (рис. 1) свідчить про його нестабільний розвиток та низький рівень інноваційної активності підприємств.

Частка підприємств, що здійснювали інновації, у 2011 р. становила 10,6 % загальної кількості, тоді як у 2002 р. майже 13 %. Питома вага промислових підприємств, що впроваджують інновації протягом 2000-2006 рр. мала тенденцію до зниження та склала 9,5% у 2011 р. проти 21,7% у 2000 р.

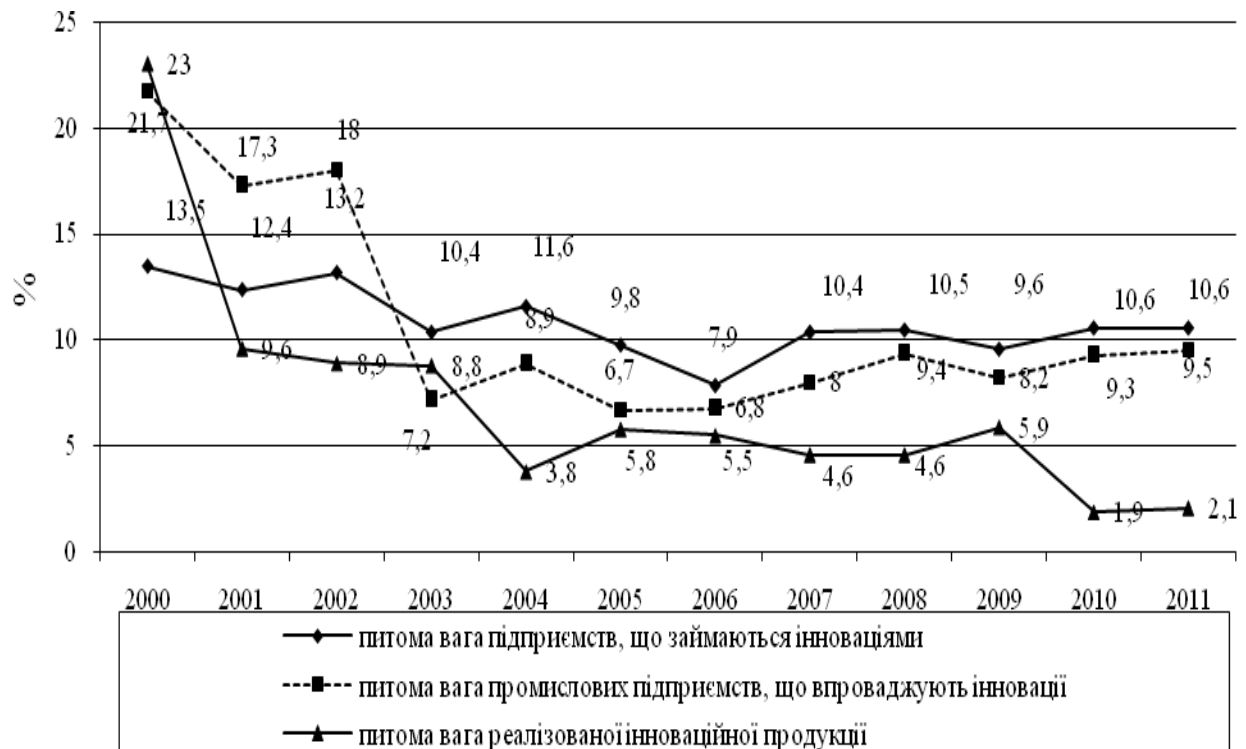
Одним із важливих показників, який характеризує рівень інноваційної діяльності є обсяг відвантаженої інноваційної продукції. За цим показником Донецька область є лідером, оскільки їй належить близько 50 %.

Таблиця 1

**Розподіл регіонів України за рівнем розвитку інноваційної діяльності
 на основі інтегрального показника [1]**

Рівні розвитку інноваційної діяльності			
<i>Дуже низький</i> $0 \leq I_{id} \leq 0,2$	<i>Низький</i> $0,2 \leq I_{id} \leq 0,4$	<i>Середній</i> $0,4 \leq I_{id} \leq 0,6$	<i>Високий</i> $0,6 \leq I_{id} \leq 10,8$
АР Крим Волинська Житомирська Закарпатська Кіровоградська Миколаївська Полтавська Рівненська Сумська Тернопільська Херсонська Хмельницька Черкаська Чернівецька Чернігівська	Вінницька Луганська Львівська Одеська Івано-Франківська	Дніпропетровська Донецька Запорізька Харківська	Київська

Проте частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової протягом 2004-2011 рр. стабільно не перевищує 5,9 % (23% у 2000 р.).

Рис. 1. Динаміка показників інноваційної активності підприємств Донецького регіону, 2000-2011 рр., % [2]

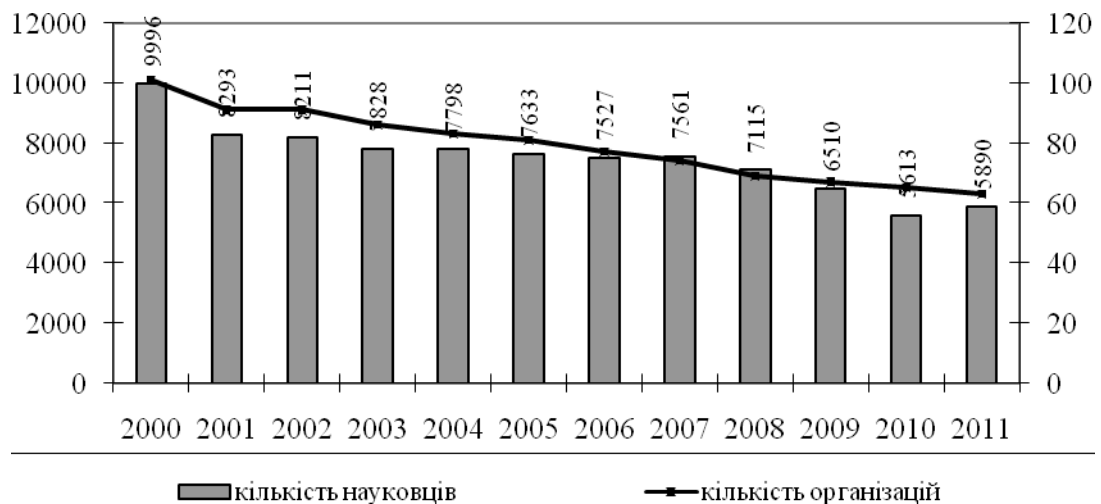
Кількість впроваджених нових прогресивних технологічних процесів у 2011 р. порівняно з 2005 р. зменшилась на 12%, кількість освоєних нових видів продукції у виробництві скоротилася на 17%, у порівнянні з 2010 р. виросла на 15% (з 124 найменувань у 2010 р. до 143 – у 2011 р.).

Таблиця 2

Динаміка упровадження інновацій на промислових підприємствах за видами, 2005-2011 рр. [2]

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
упроваджено технологічних процесів	90,00	54,00	52,00	114,00	74,00	70,00	79,00
в т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	43,00	29,00	36,00	54,00	43,00	42,00	33,00
%	47,78	53,70	69,23	47,37	58,11	60,00	41,77
освоєно виробництво нових видів продукції	172,00	132,00	80,00	150,00	132,00	124,00	143,00
в т.ч. нові види техніки	68,00	53,00	39,00	49,00	36,00	41,00	46,00
%	39,53	40,15	48,75	32,67	27,27	33,06	32,17

Спостерігаються негативні тенденції у чисельності наукового потенціалу країни. Відбувається невинне скорочення числа науково-технічних співробітників (рис.2). Якщо у 2000 р. кількість науковців складала 9996 осіб, то у 2011 р. – 5890, тобто зменшення за 11 років склало більше 40 %.

Рис. 2. Динаміка організацій, що виконують наукові дослідження та розробки, 2000-2011 рр.,[2]

Розвитку інноваційної діяльності українських підприємств перешкоджають фінансові чинники, що, насамперед, пов'язано з браком коштів. Щороку витрати суб'єктів господарювання на інноваційну діяльність збільшуються, але рівень інновативності продукції залишається досить низьким. Ця тенденція характеризується тим, що незважаючи на збільшення фінансових потоків в інноваційну діяльність, власних фінансових ресурсів підприємств все одно не достатньо.

Протягом 2000-2008 рр. спостерігається стійка тенденція до збільшення витрат на інновації (за виключенням 2006 р.) з її відновленням у 2011 р. після кризових 2009-2010 рр. (рис.3). Загальний обсяг витрат на інновації у промисловості у 2011 році становив 2391,3 млн. гривень (проти 467,6 млн. грн. у 2000 році) або шосту частину загального обсягу по Україні [2].

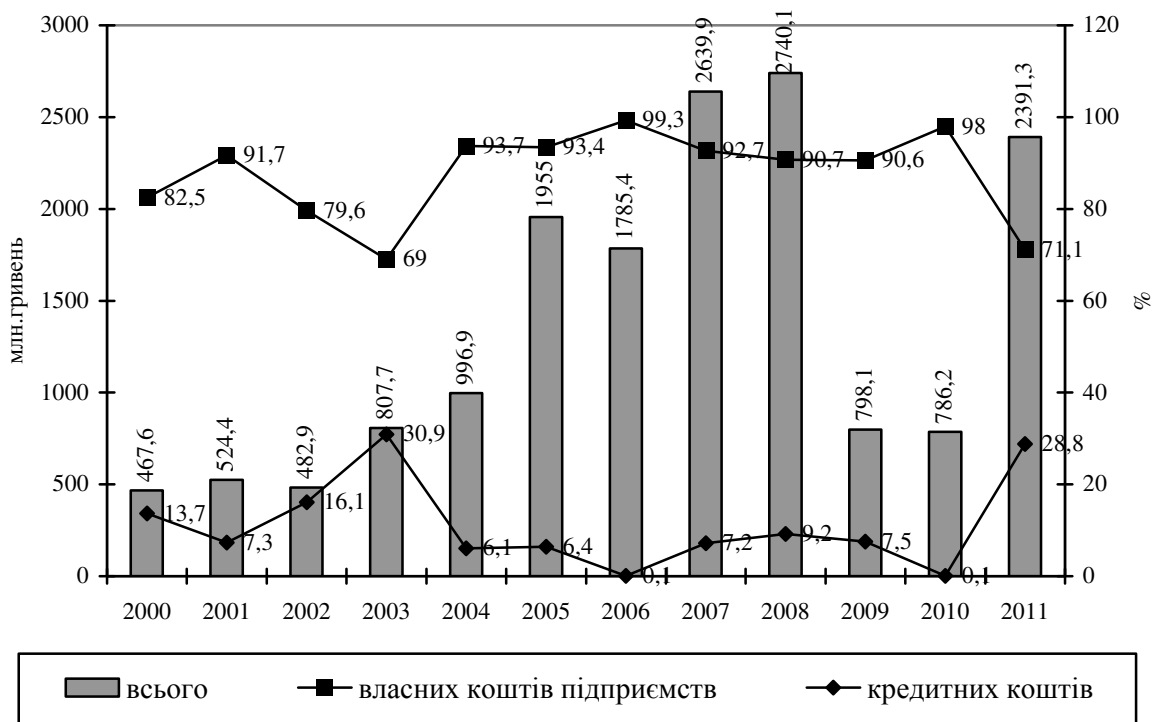
Дослідження джерел фінансування інноваційної діяльності показали, що на сьогодні основним джерелом фінансування інновацій у промисловості Донецького

регіону залишаються власні кошти підприємств. У 2011 році їх питома вага в цілому за регіоном склала 71%, при цьому підприємства вугільної, металургійної, хімічної промисловості та машинобудування фінансували інноваційну діяльність виключно за рахунок власних коштів. На кредити банків в цілому припадало близько 29% всіх витрат, а в електроенергетиці частка цього джерела досягла 88%. Сума бюджетних коштів, використаних для фінансування інноваційної діяльності, склала 3,2 млн.грн., або 0,1% всіх витрат.

Отже, суттєвою проблемою залишається низький рівень можливості використання залучених коштів у зв'язку з високою ціною кредитних ресурсів, низькою інвестиційною привабливістю, відсутністю державної підтримки.

Переважання власних коштів підприємств серед джерел фінансування інноваційних процесів спостерігається з причини недостатності та ускладненого залучення коштів вітчизняних та зарубіжних інвесторів (у силу несприятливого інвестиційного клімату, відсутності венчурного капіталу). Крім того, як в Україні в цілому, так і у Донецькому регіоні фінансування інноваційної діяльності підприємств характеризується недостатнім використанням кредитних важелів її розширення.

В той час, як інноваційні проекти є, як правило, довгостроковими та вимагають значних інвестицій на свою реалізацію, кредитні ресурси здебільшого надаються на короткий термін та під високі відсотки [3].

Рис.3. Динаміка витрат на інноваційну діяльність, 2000-2011 рр., млн. гривень [2]

Гальмує розвиток інноваційної сфери Донецького регіону відсутність взаємодії між наукою та виробництвом, недосконалі механізми, що забезпечують комерціалізацію розробок. Багато винаходів не знаходять практичного використання по причині «заморожування» їх ще на проектній стадії. Відкритим питанням залишається формування інноваційної інфраструктури, ядром якої є зв'язаний ланцюг «наука-бізнес».

Отже, інноваційний сектор Донецького регіону характеризується наявністю таких проблем як:

- низький рівень використання та впровадження інноваційних розробок промисловими підприємствами;
- зниження інноваційної активності підприємств та організацій;
- відносно низький рівень конкурентоспроможності продукції та інвестиційної привабливості промислових підприємств;
- відсутність умов для залучення венчурного капіталу;
- недостатнє фінансування інноваційних розробок.

При практичній реалізації інноваційної політики з розвитку наукоємного бізнесу в регіоні та з метою вирішення проблем в інноваційній сфері слід звернути увагу на забезпечення фінансової привабливості для підприємств інноваційної діяльності. По-перше - це забезпечення з боку держави фінансових гарантій у вигляді дольового поділу ризику в фінансуванні інноваційних проектів.

По-друге, в умовах недостатнього фінансування інноваційних процесів необхідним є впровадження системи кредитування підприємств на пільгових умовах та використання податкових інструментів (пільгове оподаткування, інвестиційний податковий кредит), що є найбільш поширеними формами стимулювання інноваційної діяльності у розвинутих країнах (табл.3).

Таблиця 3

Найбільш поширені способи стимулювання інноваційної діяльності у розвинутих країнах [4]

Види пільг	
США	
виключення витрат на НДДКР, пов'язаних з основною виробничою і торговою діяльністю, із суми доходу, який оподатковується	до 20%
пільгове оподаткування венчурних фірм і фірм, які здійснюють НДДКР	до 20% приросту витрат на НДДКР порівняно з середньорічним рівнем цих витрат за попередні три роки; до 20% витрат компаній на програми фундаментальних наукових досліджень; виключення з доходу, який оподатковується, вартості наукової апаратури і устаткування
інвестиційний податковий кредит	зменшення податку на прибуток в розмірі від 6 до 10% загальної вартості інвестицій в устаткування
адміністрація у справах малого бізнесу (АМБ) гарантує повернення приватного капіталу, який вкладається у венчурний бізнес	до 90% приватного капіталу
АМБ надає субсидії венчурному бізнесу: – на розширення зовнішньоекономічної діяльності; – на різні види управлінської допомоги	до 100 тис. дол. на 8 років до 1 млн. дол. на 25 років
федеральні відомства зобов'язані виділяти зі свого бюджету кошти на фінансування венчурного бізнесу	1,25% федерального бюджету
ВЕЛИКОБРИТАНІЯ	
система страхування засобів, які надаються венчурним фірмам	гарантія повернення 70% середньострокових позик, які надаються на 2–7 років
субсидії на проведення досліджень і розробку нових видів продукції або процесів	75% витрат (не більше 50 тис. фунтів стерлінгів) фірм, на яких зайнято до 50 чол.
НІМЕЧЧИНА	
дотації на підвищення кваліфікації науково-дослідного персоналу	на строк до 3 років
цільові безоплатні субсидії підприємствам, які освоюють нову технологію	не більше 54 тис. марок для придбання і монтажу нового технологічного устаткування, до 900 тис. марок для впровадження удосконалень на строк до 3 років
пільгові кредити фірмам, річний продаж яких не перевищує 300 млн. марок, що вкладають кошти в модернізацію підприємства, освоєння випуску нових	до 50% коштів, що вкладаються власником фірми

товарів, а також в заходи щодо раціонального використання енергії	
дотації малим і середнім фірмам на наукові дослідження або розробку нової технології	30% договірної або контрактної суми проекту в межах 120 тис. марок на рік
система страхування кредитів	гарантія приватним банкам 80% вартості позик на 15–23 роки
дотації наукомістким підприємствам, які існують не більше ніж два роки і налічують не більше 10 зайнятих	75% витрат, пов'язаних з їх створенням або розвитком, але не більше 750 тис. марок на одне підприємство
ЯПОНІЯ	
податкова знижка на приватні інвестиції в НДДКР	20%
отримання субсидій з державних фондів	до 2 млн. ієн
пільгові кредити венчурним фондам	5–6% річних
КАНАДА	
субсидії на реалізацію проектів промислових досліджень	до 50% витрат на заробітну плату науково-дослідного персоналу
податковий кредит	10–25% капітальних і поточних витрат на НДДКР залежно від масштабу корпорації і її розміщення

Як свідчить досвід розвинених країн, одним з ефективних засобів подолання дефіциту інвестиційних ресурсів є венчурне (ризикове) фінансування інновацій шляхом створення венчурних фондів. Особливо важливим є венчурне фінансування у сфері високих технологій, для підприємств, які відіграють важливу роль у розробці та впровадженні у виробництво нових ідей і нових технологій. Такі підприємства в країнах з розвинутою економікою дуже поширені та відповідно на державному рівні створюються необхідні умови для їх розвитку.

Чинне в Україні законодавство у сфері венчурного інвестування поки не створює умов, що стимулюють його розвиток і має такі недоліки: законодавчі акти не завжди пов'язані між собою; не регламентують відносин, що стосуються використання наукових відкриттів і винаходів; не забезпечують державну підтримку інноваційної діяльності, розвиток інноваційної інфраструктури, створення і успішне функціонування малих інноваційних фірм. Функціонування венчурних фондів регламентується Законом України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)», відповідно до якого вони звільнені від податку на прибуток. Як правило, венчурні фонди інвестують кошти у традиційний бізнес, а не у наукомісткі галузі та підприємства. Так, із семи венчурних фондів та об'єднань України, чотири спрямовують своє ресурси на фінансове забезпечення традиційних інвестиційних проектів, три вкладають кошти в розвиток технологій у сфері використання комп'ютерних технологій і жоден не інвестує у розвиток нанотехнологій, що визнані пріоритетними розвиненими країнами ще у 90-х рр. ХХ ст. [3].

Одним з найбільш використовуваних у розвинутих країнах інструментом фінансування розвитку інноваційної діяльності та комерціалізації високо ризикових проектів є грант на проведення НДДКР.

Залучення капіталу, в тому числі і приватного, в венчурне підприємство можна забезпечити шляхом створення та активної підтримки державою, регіональними органами мережі інноваційних фондів, технопарків, інкубаторів, які могли б в свою чергу забезпечили інтеграцію науки з промисловістю та служили джерелом інформації про новітні прикладні та фундаментальні дослідження.

Слід також розглянути питання формування інноваційних промислових кластерів (сама ідея їх створення вже знайшла своє відображення в роботі регіональних і місцевих органів управління) на основі науково-дослідних інститутів та промислових підприємств машинобудівної або металургійної галузі. Базисом для формування інноваційної інфраструктури, високий рівень розвитку якої надасть можливість залучення інвесторів, є стимулювання діяльності промислових підприємств з метою підвищення рівня розвитку їх інноваційного потенціалу.

Список використаної літератури

1. Даниліна Н.В. Інноваційний розвиток Донецького регіону: проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dieh.edu.ua/index.files/conf/dani.pdf>
2. Офіційний сайт Донецької обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.donoda.gov.ua/main/ua/2369.htm>
3. Рудь Н.Т. Фінансові механізми підтримки інноваційного бізнесу в регіонах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekfor/2011_2/27.pdf
4. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=47920&cat_id=460

N. Balabanova

REGULATION OF INNOVATION PROCESSES IN REGIONAL LEVEL

This article explores the problems of innovation in the Donetsk region, experience stimulating the innovation process in developed countries at the national level.

УДК 332.14(477)

Х.С. Мітюшкіна

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ДИСПРОПОРЦІЙНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті досліджено особливості сучасного розвитку регіонів України, виявлено диспропорційність регіонального розвитку за основними показниками та визначено напрямки щодо мінімізації ризиків надмірних міжрегіональних розривів.

Ключові слова: *регіон, економічний регіон, показники диспропорційності, економічний розвиток регіонів, концентрація, локалізація.*

З часів набуття Україною незалежності зберігаються проблеми диспропорцій регіонального розвитку та його фінансового забезпечення. Отже, не зважаючи на наявність затверджених стратегій регіонального розвитку та використання потужних інструментів державного стимулювання (наприклад, надання статусу території пріоритетного розвитку) проблема ефективного управління регіональним розвитком залишається не вирішеною. У наукових дослідженнях як вітчизняних, так і іноземних авторів, рівень розвитку регіонів є визначальним для забезпечення економічного розвитку країни. Отже, розробка ефективних заходів щодо згладжування диспропорційності економічного розвитку регіонів України є своєчасним та актуальним.

Дослідженню проблем пов'язаних з розвитком регіонів України присвячено роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема питання удосконалення територіальної структури народногосподарського комплексу України підіймали Е. Алаєв, С.А. Романюк, В.М. Нижник [4], А.Н. Федорищева, П.В. Самсонов[10], Д.М. Стеченко[13], В.Х. Симоненко[11] та інші дослідники. Окремі аспекти регіонального розвитку, зокрема особливості стратегічного планування регіонального розвитку та